Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler
ve Kayıp Metinler

Edebiyat Tarihi Yazıları

İSMAİL E. ERÜNSAL

TİMAŞ TARİH

Sunuş

Bir akademik alanın Türkiye'deki tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu ele alan çalışmaların birçoğunda veya çeşitli sohbet meclislerinde Türkiye'nin akademik ortamına getirilen önemli eleştiriler arasında akademisyenlerin kendilerini belirli bir alan ve konuyla sınırlandırmaları; kullandıkları kaynakları analiz etmek yerine nakletmekle yetinmeleri; birincil kaynaklara ulaşmak yerine ikincil kaynaklardan aktarma yapmayı yeterli görmeleri; çalıştıkları alanla ilgili gerek ülkedeki gerekse dünyadaki güncel çalışmaları, gelişmeleri takip etme merak ve heyecanlarının olmaması gibi hususlar sürekli tekrarlanmaktadır. Teknolojik imkânların gelişmesi çalışmaların seviyesini yükseltmek yerine kopyala-yapıştır tekniğiyle hazırlanan eserlerin sayısını arttırmaya başlamıştır. Uzun yıllardan beri yaşanan ufuk daralmasının akademik çalışma kisvesine bürünen ürünleri, teknoloji sayesinde neredeyse her hafta bazen her gün ya kitapçı raflarında ya da dijital dünyada arz-ı endam etmektedir. Akademik çalışmalardaki bu irtifa kaybının üzüntüsünü ancak nitelikli çalışmaların giderebileceği açıktır. Kütüphane ve arşivlerde geçen uzun yılların emeğiyle yoğrulup olgunlaşmış, henüz cevaplanmamış soruların peşinden giden, düşünmeye yönelten veya yol gösteren nitelikli çalışmaların hâlâ vücuda geliyor olması tek teselli kaynağıdır.

Bu kitap, 2013'te yayımlanan *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar* ile güncellenmiş 2. basımı 2015'te yapılan *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik: Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu* kitaplarıyla akademik dünya dışında da tanınmaya başlayan İsmail E. Erünsal'ın edebiyatla ilgili makalelerinin derlenmesinden oluşmuştur. Edebiyat alanında ilk makalelerini 1971'den itibaren kaleme almaya başlayan Prof. Erünsal 1969'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiş, 1977'de John Walsh yönetiminde Edinburg Üniversitesinde "The Life and Works of Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, with Critical edition of his Divan" başlıklı

teziyle doktor ünvanını almıştır.[1] 1977-1990 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünde ve 1990-2010 yılları arasında ise Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışıp çeşitli düzeylerde görevlerde bulunan Erünsal, Osmanlı dünyasında kitap, kütüphane ve kütüphanecilikle ilgili hemen hemen her konuda ufuk açıcı çalışmalar ortaya koymasının yanı sıra edebiyat tarihi ve tasavvuf tarihi konularında da özgün çalışmalara imza atmıştır.[2]

Hoca'nın, kütüphanecilik, arşivcilik ve tarihle ilgili 19 yazısı *Osmanlı Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere* başlıklı kitapta bir araya getirilip 2014'te yayımlanmıştır. Bu kitapta ise Osmanlı dönemi Türk edebiyatını merkeze alan 22 makalesinin güncellenmiş hâlleri yer almaktadır. Beş bölümden oluşan kitabın ilk bölümü *Arşiv Kayıtları Işığında Şair Biyografileri* başlığını taşımakta ve hocanın çığır açıcı çalışmalarının bir parçasını teşkil etmektedir. Bu bölümdeki makaleler Osmanlı arşivlerinde bulunan yüzlerce belgeden derlenen bilgilerle 6 şairin biyografilerinin yeniden yazılmasına katkı sunmaktadır. Böylece hem Abdurrahîm Karahisârî, Sarıca Kemâl, Mihrî Hatun, Revânî, Vâ'iz Vâlihî ve Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'nin hayat hikâyeleri ve eserleri hakkında yerleşmiş olan kimi hataların düzeltilmesi hem daha güvenilir bilgilere ve tarihlere ulaşmamız mümkün olmaktadır. Bu bölümde bulunan "Tâcîzâde Ca'fer Çelebi, Hayatı ve Eserleri" başlıklı yazının üzerinde ayrıca durmak gerekir. Hocanın, yukarıda değinilen doktora tezi 1983'te yayımlanmıştır. Bu çalışmanın dikkat çeken en önemli özelliklerinden biri Ca'fer Çelebi hakkında bilgi veren bütün kaynakların eleştirisi ve değerlendirilmesinin yapılmasıyla yetinilmeyip arşiv kaynaklarının kullanılarak güvenilir ve ayrıntılı bir Ca'fer Çelebi portresinin ortaya konmasıdır. Ayrıca, ilk kez bu çalışmayla tenkitli metni hazırlanan bir *Dîvân*, edebî açıdan da ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hoca'nın hem şairin biyografisini hem de *Dîvân*'ını

---

1 Hocanın biyografisi ve bibliyografyası için kendisine öğrencileri tarafından Armağan olarak hazırlanan *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe: İsmail E. Erünsal'a Armağan,* haz. Hatice Aynur, Bilgin Aydın, Mustafa Birol Ülker, 2 c. (İstanbul: Ülke Yayınları, 2014) başlıklı kitapta hazırlayanlar tarafından kaleme alınan "İsmail E. Erünsal'ın Hayatı ve Eserleri" (19-59) adlı bölüme bkz.

2 Bir önceki dipnotta belirtilen Armağan için yazılan makaleler Hoca'nın ilgi alanlarını yansıtacak şekilde edebiyat, tarih, tasavvuf, kütüphanecilik ve arşivcilik konularında yazıları içermektedir.

incelemesi o güne kadar örneği olmayan bir yöntemle gerçekleştirilmiş olup daha sonra bu tarzda yapılacak çalışmalar için model olabilecek niteliktedir. Fakat kitabın inceleme kısmının İngilizce (tez İngiltere'de yapıldığı için) olmasından dolayı mı yoksa başka nedenle mi bilinmez bu çalışma hak ettiği ilgiye mazhar olmadığı gibi Ca'fer Çelebi hakkında yazılanlar da genellikle daha eski çalışmaların tekrarından ibaret kalmıştır. Bu kitapta, ilk kez, Fatma M. Şen tarafından *The Life and Works of Tâcî-zade Ca'fer Çelebi, with Critical Edition of his Divan* adlı tezin/kitabın inceleme bölümü yetkin bir şekilde Türkçeye kazandırılmıştır. Ayrıca, Erünsal Hoca'nın tezini hazırladığı sırada yazma hâlinde olan temel kaynakların bugün varsa basılmış hâline göndermeler de eklenmiştir.

Edebiyat Tarihi Kaynağı Olarak Arşiv Kayıtları başlığını taşıyan ikinci bölüm şairlerle ilgili arşiv kayıtlarını incelemektedir. Erünsal Hoca, arşiv kayıtları üzerine 1970'lerden bu yana çalışmakta olup ilk bulgularını 1979'da yayımlamış ve günümüze kadar gerek makale gerekse kitap düzeyinde yayımlamaya devam etmiştir. Bu konuda yaptığı çalışmalar ve yayınlar, Osmanlı edebiyatıyla ilgili temel kaynaklardaki bilgileri "düzeltme",[3] "genişletme"[4] ve

3 Mesela, Mecdî'nin *DİA*'daki maddede Edirne'de doğduğu, babasının adının Abdullâh olduğu ve ilmiye ailesine mensup olmasından dolayı "Çelebi" unvanıyla anıldığı belirtildikten sonra Rûmeli kazaskerliğine bağlı Ösek'te ve diğer bazı kaza merkezlerinde kadılık yaptığı ve günlüğü 150 akçelik kadılığa kadar yükseldiği ve daha sonra da İstanbul'a gelip burada vefat ettiği yazılıdır. Öte yandan, *Muhallefât*'ında "Gümülcine kadısı iken İstanbul'da vefat eden, öldüğünde Fatma adlı hanımını ve amcasının oğlu Mahmûd Çelebi'yi [mirasçı olarak] bırakan Mecdî Çelebi diye bilinen merhûm Hasan oğlu Muhammed'in muhallefâtıdır." yazmakta böylece son görev yerini, babasının ve eşinin adını, mirasçılarını öğrenmekteyiz. Aynı şekilde, Sâlim'in ölüm tarihiyle ilgili olarak birçok kaynağın verdiği bilginin de yanlış olduğu görülmektedir. Ölümü için verilen 1151 (1738) ve 1152 (1739) tarihleri ile Hac yolunda öldüğü bilgisini, 25 Zilkade 1156 (10 Ocak 1744)) tarihini taşıyan terekesi yanlışlamaktadır.

4 Mesela, on sekizinci yüzyılda daha çok *Tezkiresi*'yle tanınan ve biyografik kaynaklarda hakkında olumsuz bilgiye rastlanmayan Sâlim'in arşiv kayıtlarında farklı yönleri ortaya çıkmaktadır. Sâlim, bir belgeye göre zevk ve işrete düşkünlüğünün yanı sıra birçok uygunsuz hareketi dolayısıyla Selanik kadılığı görevinden altı ay sonra azledilmiştir. Diğer bir belgede Sâlim'in borçluyken nasıl alacaklı duruma geçtiği anlatılmaktadır. Sâlim "düyûnu terekesinden ezyed" olduğu yani serveti borçlarını karşılamadığı için muhallefâtı kadının görevlendirdiği bir kimse tarafından tasfiye edilmesiyle dikkat çeker. Hâlbuki aynı mevkide olan ilmiye mensupları büyük servetleri ve zengin kütüphaneleri ile tanınmaktadır. Öte yandan arşiv kayıtları şair Nedîm'in muhallefatı, kişiliği ve yaşamına dair bugüne kadar (özellikle Cumhuriyet döneminde) yazılanları teyit edecek bulgular içermemektedir.

"yeniden değerlendirme"[5] imkânı sunmaktadır. Ne yazık ki onun bu neşirlerde ilim âlemine tanıttığı şairler hakkındaki arşiv kayıtları yeterli ilgiye mazhar olamayıp şair biyografileri yazımında ve edebiyat tarihi yazımlarında olması gerektiği gibi dolaşıma girmemiş, çoğu zaman yine temel kaynaklardaki bilgiler olduğu gibi ya nakledilerek ya da ikincil kaynaklar tekrar edilerek aktarılmaya devam edilmiştir. Dolayısıyla şair biyografilerinde ve edebiyat tarihlerindeki kimi hatalar, bilgi eksikleri aynen devam ettiği gibi güncelleme ve genişletme fırsatı da göz ardı edilmiş olmaktadır.[6] Bu bölümde, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Önemi", "Arşiv Belgelerine Göre On Altıncı Asır

---

Muhallefat'ına göre Nedîm değerlendirildiğinde şöyle bir portre çıkmaktadır: "Mahmud Paşa Mahkemesi nâibi Nedîm Ahmed Efendi, ulemadan Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu olup hanımı Ümmü Gülsûm Hanım ve küçük kızı Lübâbe'yle Beşiktaş'ta Tekerlek Mustafa Çelebi Mahallesi'nde yaşamaktadır. Rukiye, Hamîde ve Ayşe adlı üç kız kardeşi bulunmakta ve bunlardan Ayşe adlı kız kardeşi başka bir şehre gittiği için kendisinden haber alınamamaktaydı. 1143 (1730) yılı başlarında vefat eden Nedîm Ahmed Efendi'nin geride bıraktığı serveti, ölümünden kısa bir süre sonra ya mahkeme kadısının teşebbüsüyle küçük kızının hakkını korumak için veya varislerinin talebi üzerine 15 Rebîülevvel 1143 (28 Eylül 1730) tarihinde tespit edilmiş ve değeri belirlenmiştir. Nedîm Ahmed Efendi'nin muhallefâtından büyük çoğunluğu dinî ilimlerle ilgili, bir kısmı ise edebiyata dair kitaplarla, ev eşyası, değerli kürkler, çeşitli takılar, bir Arap cariye ve nakit para çıkmıştır. Müderris Nedîm Efendi oldukça tutumlu olmalıdır ki öldüğünde 500.000 akçeyi aşan bir servet bırakabilmiştir."

5 "908 (1502) Tarihli Saray Kütüphanesi Kataloğu ve Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Önemi" adlı makalede ele alınan saray kataloğunda "el-mücelledü'l-evvel min Kitâbi Dîvâni Lugati't-Türk fi'l-lugâti't-Türkiyye" başlığıyla geçen kitabın, Alî Emirî tarafından sahaflardan satın alınan ve bugün Millet Kütüphanesi'nde bulunan *Dîvânu Lugati't-Türk* nüshası olabileceği tartışılmakta ve bazı sorular sorulmaktadır. Özellikle bu sorulardan ikisi ("Acaba bu nüshada, birinci cilt olduğunu gösteren bir kaydın mevcut olduğu fevâid kayıtlarını içeren bir sayfa vardı da bu sayfa koptu veya koparıldı mı?" ile "Saray Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan kitaplarda genellikle mevcut olan padişah mühürleri ve sayım kayıtları bu nüshada neden mevcut değildir.") Alî Emîrî nüshasının saraydan çıkmış olma ihtimalini pekiştirmektedir.

6 Tabii ki bunun dışına çıkan çalışmalar da söz konusudur. Mesela Halil İnalcık'ın çok ses getirip tartışmalara yol açan *Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik İnceleme* (Ankara, 2003) kitabı; Tuba Işınsu İsen tarafından yapılan "II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hamilik Geleneği" (Dr Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2006) [Kitap hâli: *Tutsan Elini Ben Fakirin: Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*. İstanbul, 2009] adlı tezi ile Hilal Kazan'ın hazırladığı "Arşiv belgeleri Çerçevesinde XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi" (Dr Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007) [Kitap hâli: *XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi*. İstanbul, 2010] adlı tezlerde onun çalışmalarından yararlanıldığı görülmektedir. Halil İnalcık Hoca, kitabının bir bölümünü, Erünsal Hoca'nın yayınladığı verileri kullanarak oluşturmuştur.

Şairleri", "Osmanlı İmparatorluğu'nda On Beşinci ve On Altıncı Asırlarda Saray Şairleri ve Saray Şairliği Var mıydı?", "908 (1502) Tarihli Saray Kütüphanesi Kataloğu ve Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Önemi", "Lâmi'î Çelebi'nin Terekesi" ve "Şair Nedîm'in Muhallefât" başlıklarını taşıyan 6 yazı bulunmaktadır. Her bir yazının içinde Hoca'nın ele aldığı bu arşiv kayıtları bizlere şairler ile bağlı oldukları edebî-kültürel ortam hakkında yepyeni fikirler ve değerlendirmeler yapma imkanı sunmaktadır. Örneğin "Lâmi'î Çelebi'nin Terekesi", "Şair Nedîm'in Terekesi" başlığını taşıyan yazılar, bu şairlerin insanî yönünü göstermenin yanı sıra yaşadıkları yüzyılda şehirli bir insanın maddî dünyasını oluşturan nesneler hakkında da bilgi vermektedir.

Üçüncü bölüm, *Kayıp Metinlerin Keşfi* başlığını taşımakta olup, Erünsal Hoca sayesinde gün ışığına çıkan dört esere odaklanmaktadır. "II. Bâyezîd Dönemi Vüzerâsından ve Şuarâsından Cezerî Kasım Paşa (Sâfî) ve Yeni Bulunan Divân'ı", "II. Murâd Devri Şairlerinden Nakkaş Safî ve Dîvân'ı", "Mu'îdî'nin Miftâhu't-Teşbîh'i", ve "Mecmû'a-i Tekâyâ Müellifi Mehmed Şükrü Efendi'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Mecmû'a-i İlâhiyyât" başlıklarını taşıyan bu makalelerde sözü edilen eserler ya hiç bilinmiyordu ya da kayıp oldukları düşünülmekteydi. Aynı zamanda bir kitap tutkunu da olan Hoca'nın gün ışığına çıkardığı bu eserler, bitmez-tükenmez sahaf turlarında eline geçen ve kimi zaman bir arsa fiyatı karşılığında satın alıp özel kütüphanesine dâhil ettiği yazmaları arasındadır.

Dördüncü bölüm, *Yazma Eserlerin Tespitine ve Neşrine Dair Problemler* başlığını taşımakta ve burada üç makale yer almaktadır. Osmanlı metinlerinin neşrinin nasıl yapılacağı ve niteliği, güncelliğini koruyan önemli tartışma konularından biridir. "Divan Neşirlerinde Karşılaşılan Güçlükler I: Güvenilir Bir Metin Tesisi" başlığını taşıyan bu bölümün ilk makalesi güvenilir neşrin oluşturulması konusunda özellikle neşir çalışması yapan/yapacak olanlar için kılavuz niteliğini taşımaktadır. "Latîfî Tezkiresi: Tenkitli Neşri ve Bu Neşrin Ortaya Koyduğu Bazı Meseleler" başlığını taşıyan yazı ise yapıcı eleştiri nasıl yapılabilir sorusuna cevap teşkil etmektedir. Bu çalışma, Rıdvan Canım'ın 1991'de doktora tezi olarak tamamladığı ve 2000'de *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzama: İnceleme-Metin* başlığı ile yayımladığı kitabı merkeze alarak bu tezkirenin ve yapılan çalışmanın önemini, bu konuyla ilgili bütün literatürü de değerlendirerek ortaya koymaktadır. "Yazma Eserlerin Kataloglanmasında Karşılaşılan Güçlükler

I: Eser ve Müellif Adının Tespiti" başlığını taşıyan üçüncü makale ise, ilk bakışta kütüphanecilik alanıyla ilgili görünse de, esasen yazar adlarının nasıl tespit edilebileceği konusunda Osmanlı dönemi metinleriyle uğraşan herkese rehber olabilecek niteliktedir.

Müteferrik başlığını taşıyan son bölümdeki üç yazı ise değişik alanlarda araştırma yapan, pekçok kişiye ilham kaynağı olacak değerli çalışmalara imza atan İsmail Hoca'nın farklı alanlara olan ilgisini yansıtmaktadır. "Türk Edebiyatında Yemen İmajı", "Türk Edebiyatında Endülüs'e İlginin Uyanmasında Ziyâ Paşa'nın *Endülüs Târîhi* Adlı Tercümesinin Rolü ve Bu Tercümenin Yapılış Nedenleri" başlıklarını taşıyan bu yazıların her birinde Hoca, ya hiç çalışılmamış ya az ya da eksik bilinen konularda yaptığı araştırma ve değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Bu bölümün son yazısı olan "Orhan Şaik Gökyay (1902-1994)" ise uzun yıllardır yakınında bulunduğu Gökyay'ın biyografisi olup bugüne kadar yapılan çalışmalara bazı katkılarda bulunmaktadır.

Hoca, bir makaleyi yayımladıktan sonra noktayı koymayıp konuyla ilgili araştırmalarına devam etmekte, karşısına çıkan yeni bilgileri ve yeni kaynakları not almaktadır. Dolayısıyla makalelerinin derlenmesi gündeme gelince hemen hemen 22 makaleye de yeni bilgilerin eklenmesi kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan, makalelerin yapısında çok büyük değişikliklere ve güncellemelere gidilmemiştir, zira konu yeniden kaleme alınsa farklı bir metnin ortaya çıkması söz konusu olacağı için makalenin yazıldığı dönemin düşünce ikliminden uzaklaşılacak ve ortaya bambaşka bir metin çıkacaktır. Kitapta yer alan toplam 22 makaleden "Türk Edebiyatında Endülüs'e İlginin Uyanmasında Ziyâ Paşa'nın *Endülüs Târîhi* Adlı Tercümesinin Rolü ve Bu Tercümenin Yapılış Nedenleri" ilk kez burada yayımlanmaktadır. "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Önemi" başlıklı yazı ise daha önce bu başlıklar altında yayımlanan yazıların bir araya getirilip yeniden düzenlenmesi, bilgi güncellemesi ve genişletilmesinden oluşmaktadır. Her bir makalenin girişinde daha önceki yayım bilgisine ve yapılan değişikliklere işaret edilmiştir.

Bu derlemenin yayına hazırlanması sırasında, Ali Emre Özyıldırım, Mustafa Birol Ülker, Bilgin Aydın, Fatma M. Şen, Mustafa Sökmen ve Nazlı Vatansever'in çeşitli düzeylerde yardımları ve katkıları olmuştur, kendilerine müteşekkirim. Asım Onur Erverdi'nin şahsında kitabın en

iyi şekilde basılmasını sağlayan Dergâh Yayınları'na çok teşekkür etmek isterim.

Erünsal Hoca'nın, büyük bir emek harcayıp titizlik gösterdiği, daima alana katkı sağlayacak yeni bir şey söyleme gayreti içinde olduğu Osmanlı dönemi Türk edebiyatı hakkındaki makalelerini bir araya getiren bu kitabın yeni çalışmalara katkıda bulunması ve örnek olması temennisiyle...

Hatice Aynur
Mayıs 2016

Arşiv Kayıtları Işığında Şair Biyografileri

Erünsal, İsmail E., "Abdurrahîm Karahisârî (ö. 888/1483'ten sonra)." *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler,* sunuş ve yayına hazırlayan Hatice Aynur, 19-23. Genişletilmiş ve güncellenmiş 2.bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.

Abdurrahîm Karahisârî

(ö. 888/1483'ten sonra)*

Akşemseddîn'in (ö. 1459) mürid ve halifelerinden, mutasavvıf ve şair Abdurrahîm Karahisârî'nin hayatı hakkında tarihî kaynaklardaki birkaç satırı geçmeyen bilgilerin çoğu birbirinin tekrarıdır ve Karahisarî muhtemelen hayatının büyük bir kısmını İstanbul dışında geçirdiğinden dönemin tezkirelerinde de adına rastlanmaz. Abdurrahîm Karahisârî hakkında yapılan çalışmalar arasında Edip Ali Baki'nin önce Afyon *Taşpınar Mecmûası*'nda tefrika edip[1] sonradan kitap hâline getirdiği çalışması[2] önem taşımaktadır. Bu çalışmada Abdurrahîm Karahisârî'den çok muhiti, arkadaşları ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, kendisine ve kardeşlerine ait vakfiyeler neşredilmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun da *Türk Şairleri*'nde bu çalışmada verilen bilgileri tekrarlamaktadır. Flügel'in, *Vahdetnâme*'nin bir nüshasını tavsif ederken verdiği bilgiler ise yanlıştır. Son yıllarda *Vahdetnâme* üzerinde yapılan aşağıda zikredeceğimiz iki doktora çalışmasında da Abdurrahîm Karahisârî'nin hayatı hakkında bildiklerimize önemli bir katkıda bulunulamamıştır. Abdullah Taha Orhan'ın, Karahisarî'nin *Münyetü'l-Ebrâr* adlı eseri üzerinde yaptığı doktora çalışması[3] ve Karahisarî'nin biyografisini ele aldığı makalesi[4] ise yeni ve orijinal katkılar içermektedir.

---

* *DİA*, c. 1 (İstanbul: TDV, 1988), 291-292'de yayınlanan maddenin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

1 *Taşpınar Mecmûası,* s. 29-65 (1935).

2 Edip Ali Baki, *Mısırlıoğlu Abdurrahim Karahisarî* (Afyon, 1953).

3 "Abdurrahim Karahisarî'nin Tasavvufî Görüşleri ve *Münyetü'l-Ebrâr ve Gunyetü'l-Ahyâr* İsimli Eseri: Metin ve İnceleme" (Dr Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019).

4 "Yeni Bulgu ve Yorumlar Işığında Akşemseddin'in Halîfesi Abdurrahim Karahisârî'nin Biyografisi," *Umde Dinî Tetkikler Dergisi* 2, s. 2 (Aralık 2019): 43-74.

Abdurrahîm Karahisârî'nin, babası Alâeddîn-i Mısrî ve kardeşlerinin kurdukları vakıflardan zengin ve köklü bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Babası vakfiyelerde Mevlânâ Alâ'addînü'l-Mısrî[5] diye anıldığına göre ilmiye mesleğine mensup olmalıdır. Vakfiyelerden mevcudiyetlerini öğrendiğimiz kardeşleri hakkında bilgi sahibi değiliz. Sadece erkek kardeşinin adının Muslihiddîn Mustafâ, kız kardeşinin adının da Hâcıbola olduğunu biliyoruz. Kızı, Kâsım Paşa'nın oğlu Sofu Çelebi'yle evlenmiş ve böylece Kâsım Paşa'ya dünür olmuştur.[6]

Abdurrahîm Karahisârî'nin ismi, vakfiyesinde[7] Abdurrahîm b. Mevlânâ Alâ'addîn, *Eşrâtü's-Sâ'a* adlı eserinin[8] ketebe kaydında da Abdurrahîm bin Alâ'addîni'l-Mısriyyi'l-Karahisârî şeklinde geçmektedirler. Gelibolulu Âlî[9] (ö. 1600) ve Taşköprülüzâde[10] (ö. 1561) Karahisar'da doğduğunu söylemektedir. Kendisi de *Vahdetnâme* adlı eserinde doğum yerinin Karahisar olduğunu belirtir. Muhtemelen doğduğu şehirde eğitim görmüş ve bazı kaynaklardaki rivayetlerden ve kendi eserlerindeki bilgilerden anlaşıldığına göre Akşemseddîn'e intisap etmiş, ondan feyiz almış ve daha sonra da halifesi olmuştur. Enîsî'nin *Menâkıb-ı Akşemseddîn* adlı eserinde nakledilen bazı hadiselerden, hayatının büyük bir kısmını şeyhi ile beraber geçirdiği ve 840 (1436) yılında onunla birlikte Beypazarı'nda, 847 (1443) tarihinde ise Halîl Paşa'nın oğlu Süleymân Çelebi'nin tedavisi için Edirne'ye giden şeyhi ile Edirne'de bulunduğu[11] anlaşılmaktadır. Akşemseddîn'le birlikte İstanbul'un fethine iştirak ettiği söylenmekte ise de kaynaklarda bu konuda herhangi bir kayıt yoktur. Kardeşi Muslihiddîn'in tanzim ettirdiği Receb 857 (Temmuz 1453) tarihli vakfiyede şahitler arasında adı geçtiğine göre, fetihten iki ay sonra Karahisar'a gitmiştir. İstanbul'un fethinde bulunmuşsa bile muhtemelen Fâtih Sultan Mehmed'e (salt. 1444-1446, 1451-1481) kırılan şeyhi Akşemseddîn'le birlikte memleketine dönmüştür. Nitekim *Münyetü'l-Ebrâr*

---

5 Alâ'addîn lakabı, Alî ismi için kullanıldığından babasını ismi Alî olmalıdır.

6 *Afyonkarahisar Vakıf Eserleri,* haz. Mustafa Karazeybek, Zelkif Polat, Yusuf İlgar, c. 1 (Afyonkarahisar, 2005), 48.

7 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 487, 128.

8 SK-Fâtih 5347, yk. 123a.

9 *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, yay. haz. Ahmet Uğur ve öte. (Kayseri, 1997), 769.

10 Taşköprülü-zade, *eş-Şekâ'iku n-Nu'mâniye fî 'Ulemâ'i d-Devleti l-'Osmâniye,* inceleme ve notlarla neşreden Ahmed Subhi Furat (İstanbul, 1985), 232.

11 *Nefehâtü'l-Üns,* çev. Lâmi'î Çelebi (İstanbul, 1270 [1853-54]), 686.

adlı eserinin müellif nüshasında fetih için düşürdüğü tarihi çıkarması ve fetihten yedi yıl sonra kaleme aldığı *Vahdetnâme* adlı eserini Veziriazam Mahmûd Paşa'ya (ö. 1474) ithaf edip Fatih Sultan Mehmed'in adını anmamış olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. *Eşrâtu's-Sâ'a* adlı eserinin telif kaydından Abdurrahîm Karahisârî'nin 862 (1457) tarihinde İznik'te bulunduğunu ve Enîsî'nin Akşemseddîn'in vefatıyla ilgili olarak verdiği bilgilerden de 863'de (1458) Göynük'e gittiğini öğrenmekteyiz. Şairin, vakfiyesini düzenlediği Zilhicce 888 (Aralık 1483) yılına kadar nerede bulunduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu tarihte Karahisar'da tanzim ettirdiği vakfiyesiyle[12] servetini ve kitaplarını Afyon'da Saraçlar Çarşısı'nda yaptırdığı mescide vakfetmiştir. Vakfiyesinden öğrendiğimize göre Abdurrahîm Karahisârî'nin birden fazla hanımı ve kendisinden sonra vakfına mütevelli tayin ettiği bir kızı bulunmaktadır. Vakfiyede belirtildiğine göre ölümünden sonra vakfın gelirlerinden kızına ve evlenmemeleri şartıyla hanımlarına günlük birer dirhem ödenecektir. Hanımları eğer isterlerse Şehreküstü Mahallesi'ndeki evlerde de oturabileceklerdir.[13]

Ölüm tarihi kaynaklarda zikredilmemekle beraber, 900'de (1494) Karahisar'ı ziyaret eden Muğlalı Şâhidî'nin, şairin bu tarihte hayatta olmadığına dair beyanından, onun 900 (1494) yılından önce öldüğü anlaşılmaktadır. Bir sicil kaydından öğrendiğimize göre Karahisarî, vefatına kadar Afyon'daki Alaca Medrese'nin mütevelliliğinde bulunmuştur.[14] Taşköprülüzâde Karahisar'da öldüğü ve burada defnedildiğini söylemektedir.[15] Kâsım Paşa'nın, Abdurrahman Karahisârî için yaptırdığı camiye güneyden bitişik türbeye defnedilmiştir.[16]

Karahisârî, tedris faaliyetlerinin yanında Bayramiyye'nin Akşemseddin'le açılan ve İbrâhimTennûrî (ö. 887/1482), Şeyh Yavsî (ö. 920/1514), İlyas Saruhânî (ö. 967/1559-60) ve Bolulu Himmet Efendi (ö. 1095/1684) gibi sûfîler tarafındandevam ettirilen kolu olan Şemsiyye'yi on beşinci yüzyılda Afyonkarahisar'da temsil etmiştir. Bayramiyye'nin teşekkülünde ve Anadolu'da tasavvufun yerelleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.[17]

12 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 487, 128-129.

13 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 487, 128-129.

14 Afyon ŞS. 514, yk. 96a.

15 Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mânîye,* 232.

16 *Afyonkarahisar Kütüğü*, İbrahim Küçükkurt ve öte., c. 1 (Afyon, 2001), 317.

17 Orhan, "Yeni Bulgu ve Yorumlar", 43.

Eserleri

Abdurrahîm Karahisârî'nin biri Arapça, üçü Türkçe olmak üzere dört eseri vardır:

1. *Münyetü'l-Ebrâr ve Gunyetü'l-Ahyâr*: *Selve* adlı tasavvufî bir eserin bazı ilâvelerle Türkçeye tercümesidir. 857'de (1453) İznik'te kaleme alınmıştır.

Karahisârî bu tercümeyi şeyhi Akşemseddîn'in emri üzerine yaptığını mukaddimede belirtmektedir. İki kısım ile bir hâtimeden ibaret olan ve her kısmı da on bölüme ayrılmış bulunan eserin çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır.

2. *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*: Hz. Peygamber'in medhi hakkında Bûsîrî (ö. 695/1296) tarafından yazılan Arapça kasîdenin Türkçe tercümesidir. Eser, İ. Hikmet Ertaylan tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiş[18] ve üzerinde bir çalışma yapılmıştır.[19]

3. *Risâle fî Eşrâti's-Sâ'a*: Kıyametin alâmetlerinden bahseden Arapça bir eserdir. 862 (1457) yılında telif edilmiştir. İstanbul kütüphanelerinde üç nüshası mevcuttur (SK-Fâtih 5347, yk. 117b-123a; Ayasofya 4245, yk. 89b-105b; Pertev Paşa 260/9, yk. 61a-68b).[20]

4. *Vahdetnâme*: Abdurrahîm Karahisârî'nin en önemli eseridir. Aruzun remel bahrinde, oldukça sade bir dille kaleme alınan eser 4267 beyittir ve 110 konu başlığı içerir. On beşinci yüzyılda telif edilen mesnevilerin konu başlıkları genellikle Farsça iken *Vahdetnâme*'de Arapçadır. Müellif, Şabân 865'te (Mayıs-Haziran 1461) tamamladığı eserini Veziriazam Mahmûd Paşa'ya ithaf etmiştir.[21] Şair, tasavvufî esasları basit hikâyelerle açıklamaktadır. Eserde bazı mutasavvıf İran şairlerinin ve Âşık Paşa'nın (ö. 1332)

---

18 (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1960).

19 Bahattin Kahraman, "Le'âlî ve Abdurrahim Karahisarî'nin Manzum Kaside-i Bürde Tercümeleri," *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 4 (1997): 57-108.

20 Ayşe Gülay Keskin, "Abdurrahim Karahisarî'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetnâme Mesnevisinin Tenkitli Metni" (Dr Tezi, Gazi Üniversitesi, 2001), 26.

21 A. Azmi Bilgin, "Vahdetnâme," *DİA*, c. 42 (İstanbul: TDV, 2012), 435; İsmail E. Erünsal, "Tasavvuf Edebiyatımızdan Örnekler: Abdurrahîm Karahisârî'nin Vahdetnâmesi," *Diyanet Dergisi*, s. 114-115 (1971): 435-439.

tesirleri açıkça görülmektedir. Muhtelif kütüphanelerde nüshaları bulunan eserin en iyi nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY-808). Bu nüshayı esas alarak ve İstanbul kütüphanelerinde mevcut dokuz nüshayı da kullanarak 1969 yılında hazırladığım mezuniyet tezinde bu eserin metnini tesis etmiştim.[22] Daha sonraki tarihlerde bu eser üzerinde birkaç mezuniyet[23] bir yüksek lisans[24] ve iki doktora[25] tezi yapılmıştır.[26]

---

22 İsmail E. Erünsal, "Abdurrahim Karahisarî, Vahdetnâme" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1969).

23 Güler Belir, "Vahdetnâme, Metin ve İndeks" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1971); Hüseyin Hasçelik, "Abdurrahim Karahisari, Vahdetnâme (v. 90-132): Metin ve İndeks" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1971); Aysel İpek, "Abdurrahim Karahisari, Vahdetnâme (v. 76-101)" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1971); Halil Kara, "Vahdetnâme (1-50)" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1971; Mehmet Karataş, "Vahdetnâme: Transkripsiyon ve İndeks" (Mezuniyet Tezi, İÜ Edebiyat Fakültesi, 1971).

24 Saim Kıstırak, "Abdurrahim Karahisari'nin Vahdetnâmesi: Tenkitli Metin ve Sözlük" (YL Tezi, İnönü Üniversitesi, 1999).

25 Hacı Ömer Karpuz, "Abdurrahim Karahisarî'nin Vahdetnâmesi: Gramer İncelemesi, Metin, İndeks" (Dr Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1991); Ayşe Gülay Keskin, "Abdurrahim Karahisarî'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetnâme Mesnevisinin Tenkitli Metni" (Dr Tezi, Gazi Üniversitesi, 2001). Her iki tezde de Abdurrahîm Karahisarî'nin hayatı kaleme alınırken hazırladığım mezuniyet tezinin kısa girişi ilham kaynağı olmasına rağmen her nedense ismimin anılmasından imtina edilmiştir.

26 Abdurrahîm Karahisarî ve *Vahdetnâme* adlı eseri için ayrıca bkz. Mecdî, *Şakâik Tercümesi* (İstanbul 1269 [1852-53]), 346-347; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, neşr. Kilisli Muallim Rıfat-Şerefeddin Yaltkaya, c. 2 (İstanbul, 1943), 2005; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî,* c. 3 (İstanbul, 1311 [1893-94]), 328; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1 (İstanbul, 1333 [1914-15]), 114; Ali İhsan Yurd, *Fatih'in Hocası Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri* (İstanbul, 1972); İsmail Hızal, "Abdürrahim Karahisari Hayatı ve Eserleri," *2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri: 3-4 Mayıs 1991,* yay. haz. Mehmet Sarlık (Afyon, [t.y.]), 109-118.

Erünsal, İsmail E. "Sarıca Kemâl (ö. 880?/1476)." *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler*, sunuş ve yayına hazırlayan Hatice Aynur, 24-28. Genişletilmiş ve güncellenmiş 2.bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.

Sarıca Kemâl

(ö. 880?/1476)*

Kemâl-i Zerd ve Mevlânâ Kemâl olarak da anılmaktadır ve hayatına dair çok az bilgi mevcuttur. Saruhan vilâyetine bağlı Bergama'dandır. Latîfî (ö. 1582), Edirneli olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu, ancak, "*Her diyârın bir metâ-ı hâssı var lâbüd Kemâl / Hâk ü âb-ı Bergama mahbûb ile şair kopar*" beytinin de gösterdiği gibi Bergamalı olduğunu söyler.[1] Sehî Bey'e (ö. 1548)[2] ve Latîfî'ye[3] göre Fatih Sultan Mehmed'in (salt. 1444-1446, 1451-1481) sadrazamı Mahmûd Paşa'nın (ö. 1474) musahibi ve gılman sarayının hocası idi. Paşanın ölümünden (878/1474) sonra onun çiftliği ve bağlı köylerinin bulunduğu Hasköy (Bulgaristan) kasabasına yerleşmiş ve burada ziraatla uğraşmıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1604), Sehî'den farklı olarak ölünceye kadar Mahmûd Paşa'nın Hasköy'de yaptırmış olduğu medresede öğretimle meşgul olduğunu nakleder.[4] Dönemin kaynaklarında Sarıca Kemâl'in ölüm tarihiyle ilgili bir bilgi yoktur. *Sicill-i Osmânî*'de

---

* *DİA*, c. 36 (İstanbul: TDV, 2009), 30-31'de yayınlanan maddenin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

1 Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ: İnceleme-Metin,* haz. Rıdvan Canım (Ankara, 2000), 466.

2 Sehî Beg, *Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg, an Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition Based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya 3544*, ed. Günay Kut (Cambridge, MA, 1978), 217.

3 Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ,* 467.

4 Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, c. 2 (Ankara, 1981), 821.

Sarıca Kemâl'in ölüm tarihi 880 (1475) olarak geçmektedir.[5] Kaynaklarda bir tarikata bağlılığından bahsedilmese de *Dîvânçe*'sindeki bazı beyitler Sarıca Kemâl'in Mevlevîlikle irtibatını düşündürmektedir.[6] Bazı nazîre mecmûalarında şiirlerinin Kemâl-i Dervîş ve Şeyh Kemâl başlığı altında verilmesi de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Sarıca Kemâl'in *Dîvân* tertip edip etmediği bilinmemektedir. Latîfî dışındaki tezkire yazarları bir *Dîvân*'ı olduğundan söz etmez. Sehî, Sarıca Kemâl'in şairliğinden bahsederken gazelde ve meselde eşsiz olduğunu söyler: "Tarz-ı gazelde ve tarîka-i meselde ser-âmed ve hoş-tab' ve bî-misâl şairdür."[7] Latîfî de onun şiirlerini mübalağalı bir şekilde över: "Şu'arâ-yı Rûm'un makbûllerinden şâ'ir-i şîrînmakâl ve memdûh-ı erbâb-ı fazl u kemâldür. Tarz-ı makbûluna kimse 'ayb u bahâne bulımaz. ... mahall-i âferîn şi'r-i zîbâsı ve gazel-i garrâsı vardur."[8] Gelibolulu Mustafâ Âlî (ö. 1600) ise devrin şairlerince beğenildiğini belirtir.[9]

Eserleri

1. *Dîvânçe*: İki nüshası mevcuttur (John Rylands Library, Manchester, Turkish Manuscripts, nr. 62, yk. 406a-436b; İÜK-TY 759, s. 60-90). Kânûnî Sultan Süleymân döneminde (1520-1566) derlenen *Pervâne Beg Mecmû'ası*'nda Sarıca Kemâl'in çok sayıda gazelinin bulunması eldeki *Dîvânçe*'lerin, onun bütün gazellerini kapsamadığını göstermektedir. Âşık Çelebi (ö. 1572), "Mahmûd Paşa hakkında mersiyeleri vardır ve ekser-i nazmında Mahmûd Paşa hakkında izhâr-ı âsâr-ı terbiyetleri vardır"[10] dediğine göre Sarıca Kemâl'in kasîdeleri ve *Dîvânçe*'de yer almayan başka şiirleri de mevcuttur. Bilinen iki nüsha esas alınarak John R. Walsh tarafından neşredilen *Dîvânçe*'de[11] 146 gazel, bir murabba ve Bergama için yazdığı manzum bir mektup yer almaktadır. Robert Anhegger

5 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 4 (İstanbul, [t.y.]), 78.

6 J. R. Walsh, "The Dîvânçe-i Kemâl-i Zerd (Sarıca Kemâl)," *TUBA* 3 (1979): 404.

7 Sehî Beg, *Heşt Bihişt*, 217.

8 Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, 466.

9 "Ol asrun şu'arâsına göre tarzı rengîn, edâsı şîrîn bir şâ'ir-i şîrîn kelâm imiş." Bkz. *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen (Ankara, 1994), 142.

10 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ: İnceleme-Metin,* haz. Filiz Kılıç, c. 2 (İstanbul, 2010), 720.

11 Walsh, "The Dîvânçe-i Kemâl-i Zerd," 403-442.

ise J. R. Walsh neşrini *Câmiu'n-Nezâir, Mecmû'atü'n-Nezâir* gibi nazîre mecmûaları ve bazı şiir mecmûalarıyla karşılaştırmış ve nüsha farklarını göstermiştir.[12] İsmail Ulutaş eserin gramerini inceleyen bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.[13]

2. *Belâgatnâme*: On altıncı asırda kaleme alınmış tezkirelerde ve *Keşfü'z-Zünûn*'da Sarıca Kemâl'in *Belâgatnâme* veya *Tercümânü'l-Belâga* adlı çeviri bir eseri olduğundan bahsedilir. Latîfî, Sarıca Kemâl'den bahsederken "zebân-ı Fürsde *Münşe'ât-ı Vassâf*'dan *Tevârîh-i Mu'cem*'den mütercem beyne'l-Arab ve'l-Acem *Belâgat-nâme* nâm bir kitâb-ı belâgat-efzâ ... inşâ itmişdür" demektedir.[14] Âşık Çelebi de bu eserden bahsederken "Tevârîh-i belîgada ser-âmed ki *Târîh-i Mu'cem*'dür sâhib-i dîvân dimekle ma'rûf Şemsüddîn Cüveynî inşâsıdur ... anı tercüme idüp *Belâgat-nâme* diyü ad itmüşdür" der.[15] Kâtib Çelebi (ö. 1657), Fazlullâh b. Abdullâh'ın *el-Mu'cem fî Âsâri Mülûki'l-'Acem* adlı eserinden bahsederken "Saray hocası Kemâl-i Zerd el-Bergamavî, Mehmed Han'ın veziri Mahmûd Paşa'nın emriyle Türkçeye çevirmiş ve ismini *Tercümânü'l-Belâga* koymuştur" demektedir.[16]

Bu eserin Sarıca Kemâl'e atfedilen biri İstanbul'da diğeri de Berlin'de iki nüshası vardır.[17] Ancak her iki nüshada da bu eserin Sarıca Kemâl'e ait olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır. Bu eserin Berlin Kütüphanesi'nde (no. 227) bulunan nüshasının müellifi, bu kütüphanenin kataloğunu hazırlayan W. Pertsch tarafından Kemâl-i Zerd Bergamavî olarak tespit edilmiştir.[18] Süleymaniye Kütüphanesi-Kadızâde Mehmed Efendi no. 354'deki nüshanın

12 Robert Anhegger, "Selâtinnâme Müellifi Kemal," *TDED* 4, s. 4 (1952): 447-449; aynı yazar, "Weiteres zu Kemal-i Zerd," *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Orhan Şaik Gökyay Armağanı I*, 6, s. 1 (1982): 15-43.

13 "Sarıca Kemal Divançesi'nin Gramatikal İndeksi" (YL Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1992).

14 Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, 468.

15 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, II, 721.

16 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, neşr. Kilisli Muallim Rıfat-Şerefeddin Yaltkaya, c. 2 (İstanbul, 1943), sütun 1736.

17 Yapılan çalışmalarda da bu nüshaların Sarıca Kemâl'e ait olduğu belirtilir. Bkz. Fahir İz, Günay Kut, "Sarıca Kemal," *Büyük Türk Klâsikleri*, c. 2 (İstanbul, 1985), 176-177; Gönül Tekin, "Fatih Devri Edebiyatı," *İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih*, haz. Mustafa Armağan, c. 1 (İstanbul, 1995), 202-203.

18 W. Pertsch, *Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin* (Berlin, 1889), 227.

üzerinde de kurşun kalemle "Belâgatnâme-i Kemâl" yazılıdır. Bu iki nüsha dışında Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde de bu tercümenin Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'ye (ö. 1515) atfedilen bir nüshası daha bulunmaktadır. Bu nüshanın fevâ'id sayfasında, tercümenin Tâcîzâde'ye ait olduğu şöyle belirtilmiştir: "*Muhtasar-ı Târîh-i Vassâf-ı Türkî Tercüme-i Tâcîzâde*."[19] İlk sayfadaki yuvarlak şemsenin içinde de bu tercümenin II. Bâyezîd'e (salt. 1481-1512) ithaf edildiğini belirten satırlar yer almaktadır. Saray Kütüphanesi'nde bulunan bu nüshanın yanlışlıkla Tâcîzâde'ye ait olarak gösterilmesi düşünülemez. Her üç nüshada da eserin tercümesinin 894 tarihinde bitirildiği belirtilmektedir. Mahmûd Paşa'nın 878 (1474) tarihinde vefat ettiğini göz önüne alırsak 894 tarihinde bitirilen bu tercümenin Sarıca Kemâl'e ait olduğunu söylemek mümkün olmaz. Bu sebeple bu tercümenin ve mevcut diğer iki nüshanın da kesin olarak Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'ye ait olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kaynakların Sarıca Kemâl'in bu eseri tercüme ve Mahmûd Paşa'ya ithaf ettiği şeklindeki nakillerini de göz ardı etmemiz gerekir. Öyle anlaşılıyor ki *el-Mu'cem*'in biri Sarıca Kemâl'e diğeri de Ca'fer Çelebi'ye ait iki tercümesi bulunmaktaydı. Birincisi Mahmûd Paşa'ya ikincisi ise II. Bâyezîd'e ithaf edilmişti. Yuri Bregel de *el-Mu'cem*'in tercümelerinden bahsederken bu eserin biri Kemâl-i Bergamavî'ye ait, diğeri de Tâcîzâde kardeşlerden birine ait iki tercümesi olduğunu söylemektedir.[20] Ancak Sarıca Kemâl'in çevirdiği eserin herhangi bir nüshasına şimdiye kadar rastlanılmamıştır.

Latîfî ve Âşık Çelebi, eserin üslubu hakkında fikir serdetmektedir. Âşık Çelebi bu tercümeyi başarılı bulmamakta[21] Latîfî ise, eserden uzunca bahsedip inşâ alanında çok başarılı sayıldığını ancak ağdalı nesrinin herkesçe anlaşılamayacağını ifade etmektedir. Eser hakkında iki tezkire müellifinin

---

19 TSMK-Revan Köşkü 1465. Ayrıca bkz. Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu: Din, Tarih, Bilimler,* No. 1, 1985, c. 1 (İstanbul, 1961), 327-328. II. Bâyezîd döneminde 909'da (1503) müderris 'Atûfî tarafından hazırlanan Saray Kütüphanesi kataloğunda da bu eserin Tâcîzâde'ye ait olduğu belirtilmiştir: "Tercümetü Kitâbu'l-Mu'cem bi't-Türkiyye li-Tâc-zâde rahimehu'llâh fi't-Tevârîh." Bkz. *Defterü'l-Kütüb*, Magyar Todomanyos Akademia Künyvtara Keleti Gyüjtement (Macaristan), Török F. 39, s.185.

20 Yuri E. Bregel, *Persidkaya Literatura*: *Bio-bibliografiçeskiy Obzor,* c. 2 (Moskva, 1972), 717. Bu kaynağa ulaşmamı sağlayan meslekdaşım Osman G. Özgüdenli'ye teşekkür ederim.

21 "Ekser-i elfâz u 'ibârâtın ve 'Arabî ebyâtın bi-'aynihâ îrâd itmişdür. Nihâyet revâbıt u edevâtın tagyîr ve Türkî elfâz ile ta'bîr itmişdür." Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, II, 721.

oldukça farklı görüş serdetmeleri muhtemelen farklı tercümeleri görmüş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bazı araştırmalarda Sarıca Kemâl, II. Bâyezîd döneminde yaşayan *Selâtînnâme* müellifi Kemâl ile karıştırılmış ve *Selâtînnâme* Sarıca Kemâl'e ait gibi gösterilmiştir. Bu konuya ilk defa dikkat çeken R. Anhegger, *Selâtînnâme*'nin Sarıca Kemâl'e ait olamayacağını delilleriyle ortaya koymasına rağmen[22] bu yanlış daha sonra da tekrarlanmıştır.[23] Çok basit bir üslûpla yazılmış olan *Selâtînnâme* ile Sarıca Kemâl'in gazellerinin karıştırılması bu eserin Sarıca Kemâl'e ait olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.[24] Nitekim *Selâtînnâme*'nin yapılan neşrinde eserin müellifi Sarıca Kemâl değil de Kemal olarak gösterilmiştir.[25]

Kınalızâde Hasan Çelebi'den naklen Sarıca Kemâl'in *Nazar-ı Kimyâ* adlı bir eseri olduğundan bahsedilirse de,[26] Hasan Çelebi'nin *Tezkire*'sinde böyle bir bilgi mevcut değildir.[27]

22 Anhegger, "Selâtinnâme Müellifi Kemal," 447-449.

23 Nuri Akbayar, "Kemâl," *TDEA,* c. 5 (İstanbul, 1982), 270. Necdet Öztürk, bu konuda yaptığı ilk çalışmada bu eserin yazarını Sarıca Kemal olarak tespit etmiştir. "II. Bayezid Devri Tarihçilerinden Sarıca Kemâl," *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı* (İstanbul, 1995), 221-223. Ancak daha sonra yaptığı bir yayında ("Osmanlı Tarih Kaynağı Olarak Selâtinnâme," *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Bildiriler*, haz. Alâaddin Aköz ve öte. (Konya, 2000), 61-67) bu yanlışını düzeltmiştir.

24 Walsh, "The Dîvânçe-i Kemâl-i Zerd," 405.

25 *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal: Selâtînnâme (1299-1490)*, yay. haz. Necdet Öztürk (Ankara: TTK, 2001); Kemal, *Selâtînnâme [Manzum Osmanlı Tarihi 684-895/1296-1490],* yay. haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Bilge Kültür-Sanat, 2018);

26 *TDEA,* c. 5, 270.

27 Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, II, 820-822.